

Василь СЕМЕНЮК

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МЕТОДУ ЛЕОПОЛЬДА ЛЕВИЦЬКОГО У КОНТЕКСТІ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ 1930—1960-х рр.

Розглядається проблематика впливу соціокультурного фактора на творчість Леопольда Левицького. Особливої уваги надано розкриттю співвіднесення відомих у мемуаристиці та спогадах дружини Леопольда Левицького факторів, зокрема застосовано фрагменти інтерв'ю автора статті з Генею Бенціонівною Левицькою та вперше публікується серія графічних ескізів 1960-х рр. до ліноритних робіт, а також начерки. Загалом, особливої уваги надано проблематиці передумов та специфіки розвитку творчої особистості митця, наголошено на соціально-політичних та загалом світоглядних засадах, що спричинили формування творчого методу Леопольда Левицького.

Ключові слова: творчий метод, соціокультурний фактор, інтерв'ю, ескізи.

Творчість Леопольда Левицького, одного з найвизначніших українських графіків ХХ ст., послідовно демонструвала розвиток методу візуалізації модерних образних та формальних рішень, які завжди передбачали вагомий концептуальний аспект. Важливу роль в досягненні напрацювань митця безперечно займає не тільки творчий доробок, а й спогоди сучасників та, зокрема, його дружини Гені Бенціонівни. Саме на прикладі останніх компонентів нам відомо, що творчий шлях Леопольд Іванович у багатьох аспектах визначався суспільно-політичними тенденціями, зокрема на тематичному рівні. Дослідженню цього аспекту творчості Леопольда Левицького і присвячена пропонована стаття.

Мистецька спадщина Леопольда Левицького була і досі залишається предметом дослідження багатьох мистецтвознавців. Як зазначали дослідники попередніх періодів, «в історіографії цієї теми існує комплекс теоретичних розробок, що висвітлюють життєвий шлях та деякі аспекти творчої особистості митця (Г. Островський, Е. Сафонова, Г. Якущенко, Р. Яців, Л. Соколюк та ін.)» [2, с. 63].

За останні роки творчість художника досліджували М. Бесага та Н. Іванишин [1—3]. Особливо вагомими у цьому контексті є напрацювання М. Бесаги, адже цей автор захистив дисертаційне дослідження, у контексті якого передбачався комплексний аналіз напрацювань митця, історичних документів, пов'язаних з його суспільно-політичною та творчою біографією.

Також, як відзначив М. Бесага, «Особливо цінними для дослідження були матеріали із Спілки художників України, які містили автобіографічну інформацію про творчу діяльність та участь у громадських організаціях. Важливим було дослідження епістолярної спадщини Л. Левицького, зокрема листування періоду 60—70-х рр. ХХ ст., в якому митець дає оцінку тогочасним мистецьким і суспільним подіям. Мистецтвознавчі дослідження, що стосуються безпосередньо творчості Л. Левицького, є поверхневими, а комплексне висвітлення творчості митця відсутнє взагалі» [1, с. 7]. Варто вказати, що такий фрагментарний підхід до осмислення творчості Леопольда Левицького був ще при житті митця — у фахових виданнях, зокрема мистецтвознавчій та культурологічній періодиці фактично відсутні статті, у яких було б здійснено комплексне дослідження як творчості митця, так і її окремих аспектів. Власне, останнє, вірогідніше за все, зумовлене цілісністю та безкомпромісністю митця у багатьох аспектах, зокрема у творчості, орієнтованій на масштаби не

регіонального чи республіканського, а європейського значення (відзначимо, що саме за такий підхід Б. Горинь піддав митця гострій критиці у своїй книзі спогадів) [2, с. 172]. Безпосереднім свідченням таких пріоритетів Л. Левицького, зокрема, є серії офортів 1930-х рр., у яких виразно превалює звернення до формально-образних рішень, близьких до поліваріантних паризьких модерністичних пошуків.

Проте, відзначимо, що у вказаних дослідженнях фрагментарно взято до уваги роль суспільно-політичних перетворень у контексті формування творчого методу митця. З огляду на це у пропонованій статті ми особливої уваги надаємо фрагментам вперше опублікованих інтерв'ю зі спогадами дружини Леопольда Левицького.

Активна політична діяльність, чітка громадська позиція, творче вільнодумство, які викликали гостру критику владних структур Польщі та керівництва Краківської академії мистецтв, стали причиною арештів Леопольда Левицького та його відрахування з числа студентів. Однак, ці події не лише не послабили переконань художника, а ще й активізували до творчості та подальшої боротьби проти діючої реакційної політичної системи. В результаті Левицький організує свою персональну виставку, згодом долучається до Професійної спілки польських митців-пластиків, а також стає одним з ініціаторів та засновників мистецького товариства «Краківська група» [2, с. 64]. Однак раніш не акцентувалась справжня причина відрахування — колективна виставка, на якій було репрезентовано «Конференцію на багнетах», «Похорон третього класу», «У тюрмі» (відзначимо, що ця робота увійшла до тематичного альбому «Художники проти нацизму» поряд з «Гернікою» Пабло Пікассо) та інші. Як зазначив М. Бесага, «Важливе значення для художника мав вплив студентського середовища Краківської академії красних мистецтв, де Л. Левицький здобував мистецьку освіту протягом 1925—1932 рр. Прагнучи незалежного місця у тогочасному мистецтві, а також суспільному житті, домагаючись сприятливих умов для творчої праці та реалізації своїх задумів, Л. Левицький стає членом політичного товариства «Живі»» [1, с. 8]. Варто вказати, що у цей період специфіка тематичного та образного вирішення цих робіт мала виразний, гостросоціальний характер, адже художник інтенсивно звертався до проблеми розшарування суспільства та пошуку політичних шляхів подолання цієї проблеми, хоча з часом і дійшов

Подружжя Левицьких. Фото 1960-х рр.

висновку, що це «невдячна справа»¹. Наголосимо, що як Іван Франко у літературі («Борислав сміється»), Леопольд Левицький у графіці виводить робітничий люд у тогочасній Польщі. Вказані роботи демонстрували бунт проти панівної системи, що мало також виразний деструктивний потенціал (художнику залишилось буквально два місяці до завершення навчання у Краківській академії мистецтв). Разом з тим, саме ці епізоди засвідчують тезу, що стала справжнім кредо митця: «Шукати, де ніхто не шукає, йти туди, де ніхто не йде»².

Надалі художника засудили до ув'язнення і протягом року (1932—1933 рр.) Леопольд Левицький перебував у тюрмі в м. Чортків (відзначимо, що згодом, вже 1939 р., йому бургомістр Ляхович вручив ключі від М. Чорткова і протягом трьох днів Леопольд Іванович був керівником міста)³. Згодом художник займався оформленням, оскільки працював у бригаді агіткультури (зокрема розробив проекти та виконав інтер'єри приміщень будинків культури). Варто вказати, що у цей період, як зазначала його дружина, велику кількість робіт було безповоротно втрачено, що назавжди залишило складне відчуття до рідної місцевості художника. Як зазначала Геня Бенціонівна, між ними відбувся свого часу

¹ Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генею Бенціонівною, 5—6 травня 1985 р.

² Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генею Бенціонівною, 5—6 травня 1985 р.

³ Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генею Бенціонівною, 5—6 травня 1985 р.

Леопольд Іванович Левицький. Композиція «Танцюючі». Папір, фломастер. 1960-ті рр. (публікується вперше)

такий діалог: «Льоблю, підемо на рідну хату, де ти виріс». Він мовчав. Ще раз повторила просьбу. «Ні! Ти піди, а я буду тут на стадії. В'арвари! В'арвари! Як їм могло прийти у голову спалити працю моїх рук!». Дивився довго, і сльози самі побігли на очі. Обнялися, і у тиші, без єдиного слова, довго так сиділи»⁴.

Активна участь у суспільно-політичному житті, яку здійснював Леопольд Левицький як художник, передусім автор образної концепції багатьох зразків агітаційної продукції, зумовила те, що після 22 червня 1941 р. він, разом з дружиною, відправився в евакуацію. Зі спогадів дружини свідчить, що цей період життя митця був позначений багатьма труднощами, у зв'язку з чим творчі пошуки відійшли виразно на другий план, хоча від цього періоду збереглися характерні для митця портретні зарисовки.

Поступовий наступ на Схід зумовив повернення Л. Левицького на Батьківщину. Дружні стосунки з В. Касяном сприяли тому, щоб художник переїхав до Києва, однак у зв'язку з сімейними обставинами він (з дружиною) залишається у Львові, де інтенсивно долучається до мистецького життя. Цьому також сприяло те, що ще у довоєнний час художник належав до КПП і не перебував на окупованих територіях, а отже належав до категорій відносно «благонадійних». Варто вказати, що після переїзду до Львова Леопольда

⁴ Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генєю Бенціонівною, 5—6 травня 1985 р.

Левицького призначили головою філіалу Спілки художників, але через короткий час призначили іншу особу. Разом з тим, «опинившись у тенетах ідеологічної системи соціалізму, що ставила перед радянськими художниками нові ідейні та естетичні завдання, митець цілковито розчаровується у своїх політичних ідеалах.

З початком 1960-х рр. у творчості Леопольда Левицького відкривається умовно новий (хоч і, зрештою, завершальний), якісний етап, позначений суттєвими творчими новаціями митця. Це творче піднесення було зумовлене відносно сприятливими суспільно-політичними умовами у державі. На відміну від попередніх двох десятиліть (1940—1950-х рр.), коли правлячою верхівкою в найбільш гострій формі насаджувалася соціалістична ідеологема, що моделювала творчу платформу Л. Левицького, в другій пол. 1950—1960-х рр. за обставин нової суспільно-політичної дійсності коефіцієнт «творчої свободи» (за умов «відлиги») досягає свого вищого ступеня, що уможливає певне вивільнення творчих потенцій митця, загнаних раніше у «внутрішню еміграцію» [3, с. 65].

Варто вказати, що стосунки з представниками львівського «шестидесятництва» у художника склались доволі нерівномірні. Так, вже згаданий Б. Горинь критикував художника за відхід у внутрішню еміграцію [2, с. 172].

Окрім того, саме у період 1950—1960-х рр. художник створює серії робіт, концептуально пов'язаних з превалюючими політичними інтенціями — «Демократія Уолл-Стріту», «Африка пробуджується», «Як ми жили за океаном» [5, с. 33]. Разом з тим, на формально-платичному рівні художник залишався оригінальним та послідовним майстром композиції, завдяки чому навіть у сюжетах ангажованого характеру створював оригінальні художні образи. Також, що особливо є вагомим як для зазначених серій, так і для цілої творчості митця, — чітке відчуття правди та соціальної справедливості, розкритої через глибинну емпатію. Адже, як зазначав сам Леопольд Левицький, «Художник має всюди побувати. А як він зможе правдиво намалювати? Перший-ліпший скаже, який розуміє цю справу, що це не по правді, і не правда, і не повірить у то, що митець натворив»⁵.

Важливим явищем для тогочасного митецького середовища Львова стало те, що навколо Леопольда

⁵ Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генєю Бенціонівною, 5—6 травня 1985 р.

Левицького поступово почало формуватись коло учнів, також орієнтованих на розкриття позасоцреалістичного творчого досвіду. Серед тих, кого у цьому контексті згадувала дружина Леопольда Левицького, особливої уваги заслуговують Іван Остафійчук та Євген Безніско, які у своїй творчості уникли епігонства на рівні образно-формального вирішення, та цілком послідовно та логічно розвинули концепції свого вчителя в індивідуальному та вдумливому підході до мистецтва. Як зазначає Н. Іванишин, «Приклад наставника з його окцидентальним естетичним досвідом, синтезованим з модерністичними місцевими традиціями, наповнювали творчість молодих вихованців вищим духовним сенсом» [3, с. 67]. Разом з тим, його дружина відзначала, що у розмовах з учнями сформувався такий висновок: «Із появою графіки Леопольда Левицького у нас змінився світогляд. Головні, як здавалось, речі він як би не помічає, а такі, на які нам і у голову не могло прийти, ставить акцент»⁶.

Однак, що особливо вагомо, і це підтверджує як творчість митця, так і спогади його дружини, — основним для Леопольда Левицького завжди було відчуття справедливості та послідовний гуманізм, який потребував не тільки вербального, але й практичного втілення. Саме тому у роботах як 1930-х, так і 1960-х рр. художник звертається до актуальних суспільно-політичних проблем, які, не зважаючи на політичну заангажованість, потребували різностороннього осмислення. Окрім того, художник постійно перебував у рефлексуванні над тим, якою має бути роль митця у суспільстві та яким чином він повинен себе позиціонувати: «Бідолаха забуває, що великі були скромні, великодушні, і аж ніяк не гнались за славою. Слава сама наздоганяла їх, хоч як не прикро це говорити — у більшості випадків було, коли цієї людини вже не було в живих»⁷.

Зазначимо, що такий підхід до певної міри і зумовив те, що художник навіть у «Думі про возз'єднання» (1954 р.) заклавав не тільки політичний зміст, що логічно впливав із назви, але й особливі психологічні реакції, які виразно сигналізують про передчуття трагедії та глибокий дуалізм події, що розгортається. Доцільно наголосити, що суголосні настрої відчутні й у чисельних серіях книжкових ілюстрацій, створених митцем. Також

⁶ Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генею Бенціонівною, 5—6 травня 1985 р.

⁷ Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генею Бенціонівною, 15—17 вересня 1986 р.

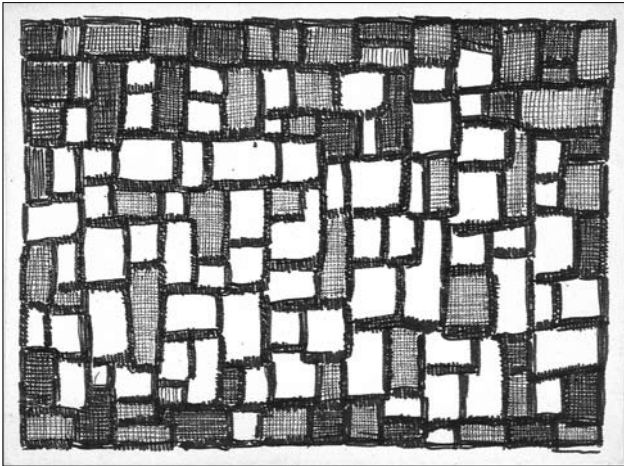
Леопольд Іванович Левицький. Композиція «Жінка з відкинутою рукою». Папір, фломастер. 1960-ті рр. (публікується вперше)

Леопольд Левицький відзначав, що цей етап у його творчості надає змогу майбутнім митцям пройти вже прокладеним шляхом: «А то, що мені це випало, того і немає. Мене, як шофера, посадили за руль так, і сказали: «Леопольде, добре дивися, і на папір клади». Уся хитромудрія цієї філософії. Розказав би комусь про це, то ніхто би і не повірив у мої слова. Хвиля виносить когось одного на берег, щоб потім усі могли легко піти по суші. Мене із усіх боків тиснуть композиції і хочуть на світ Божий. Я є інструментом у Божих руках»⁸.

Період 1960-х — 1973 р. у творчості митця позначений продовженням того, що внаслідок політичних обставин зумовило існування двох паралельних візуальних концепцій у творчості Леопольда Левицького. Проте варто наголосити, що в обох вимірах, як офіційному, так і внутрішньому, художник демонстрував послідовне розкриття вагомих для нього характеристик художнього образу — цілісної та візуально виразної композиції і винятково тонке відчуття лінії.

Як і раніше, у цей час художник звертався до різних тем, ангажованих різною мірою суспільно-політичними подіями, адже, незважаючи на соціокультурний контекст, вбачав необхідність зберігати тісний зв'язок з актуальними подіями і, передусім, з тим, що відбувається з людьми чи окремими осо-

⁸ Інтерв'ю автора з дружиною Леопольда Левицького пані Генею Бенціонівною, 15—17 вересня 1986 р.

Леопольд Іванович Левицький. Композиція. Папір, фло-мастер. 1960-ті рр. (публікується вперше)

бистостями, які перебували в їхньому епіцентрі чи навіть на маргінесі (Геня Бенціонівна наголошувала, що художник постійно звертався до тогочасної преси для ознайомлення з актуальними подіями). Власне, останній фактор, а також відкритість митця та цілісність його характеру зумовили те, що художник у своїх роботах «офіційного характеру» не тільки і не стільки відтворював ідеологічний компонент, скільки психо-емоційні реакції людей, їхні страждання, радощі, переживання та сумніви.

Загалом можна стверджувати, що творчий пошук Леопольда Левицького багатьох аспектах визначався не тільки особистісними світоглядними концептами, але й суспільно-політичними перетвореннями, що виразно визначили соціокультурний контекст 1930—1960-х років. Власне, спогади Гені Бенціонівни Левицької у багатьох аспектах додатково розкривають особистість митця, його непересічний, виразно орієнтований на самовдосконалення підхід до творчості. Зокрема, чітке відчуття справедливості, схильність до протесту проступали не тільки у динамічному і часто радикальному підході до творчості (наприклад, експерименти в офортах 1930-х рр.), але й у політичній діяльності, активній участі у суспільних процесах і перетвореннях 1920—1960-х років. І все ж, митець, не зважаючи на всі події у його житті, зберіг чистоту підходу та високий гуманізм, що послідовно розкрив у своїй творчості.

1. Бесага М. Творчість Леопольда Левицького у контексті зовнішньо культурних діалогів українського мистецтва 30—70-х років ХХ століття : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата мис-

тецтвознавства / Бесага Мар'ян Ярославович. — Львів : ЛНАМ, 2009. — 19 с.

2. Горинь Б. Не тільки про себе / Богдан Горинь. — Київ : Пульсари, 2006. — 352 с.
3. Іванишин Н. Графіка Леопольда Левицького 1960—1970-х рр. (витоки форми та концептуальні пошуки) / Іванишин Н. // Вісник ХДАДМ. — № 1. — Харків : ХДАДМ, 2014. — С. 63—67.
4. Леопольд Левицький: Альбом / Л 37 / автор вступної статті Мар'ян Бесага ; керівник проекту Лідія Лихач. — Київ : Родовід, 2006. — 288 с.
5. Яців Р.М. Львівська графіка 1945—1990: Традиції і новаторство / Р.М. Яців. — Київ : Наукова думка, 1992. — 118 с.

Vasyl Semeniuk

LEOPOLD LEVYTSKYI'S METHOD FORMING AND DEVELOPMENT IN A CONTEXT OF SOCIAL AND POLITICAL CHANGES AT UKRAINE IN 1930—1960-s

The article deals with the issue of sociocultural factor influenced on Leopold Levitskyi's art. Focused on different aspects and facts examination, the various sources have been applied, including a number of memoir literature, the memories of Leopold Levitskyi's wife (a fragment of the author's interview with Henia Levytyska) and the first published series of preparatory graphic sketches for linocuts of 1960-s. Actually the particular attention is paid to the issue of the formation of the artistic identity peculiarities and their preconditions, with the emphasis on the socio-political and general worldview principles that formed Leopold Levitskyi's main artistic methods.

Keywords: artistic methods, sociocultural factors, interview, sketches.

Василь Семенюк

ФОРМИРОВАНИЕ И РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОГО МЕТОДА ЛЕОПОЛЬДА ЛЕВИЦКОГО В КОНТЕКСТЕ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ПРЕОБРАЗОВАНИЙ В УКРАИНЕ 1930—1960-х гг.

В данной статье рассмотрена проблематика влияния социокультурного фактора на творчество Леопольда Левицкого. Особое внимание уделено раскрытию факторов соотношения творческого процесса и событий, известных в мемуаристике, а также в воспоминаниях жены Леопольда Левицкого, в частности использованы фрагменты интервью автора статьи с Геней Бенционовной Левицкой и впервые публикуется серия графических эскизов 1960-х гг. для линогравюра, а также наброски. Особое внимание предоставлено проблематике формирования предпосылок и специфики развития личности художника, отмечено социально-политические, мировоззренческие принципы, которые влияли на творческий метод Леопольда Левицкого.

Ключевые слова: творческий метод, социокультурный фактор, интервью, эскизы.